

Tefsir Araştırmaları Dergisi

Nisan / 2017, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 47-72

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE MÜFESSİRİN HALKA ULAŞMA ÇABALARININ TEFSİRE ETKİSİ

Doç. Dr. Hikmet KOÇYİĞİT*

Özet

Çağdaş dönemde köklü toplumsal değişimler, müfessirin hem doğrudan topluma yönelmesine hem de yeni zuhur eden meselelere kafa yormasına vesile olmuştur. İslam ümmetinin gelenekle modernite arasında aldığı pozisyon, Kur'an merkezli, toplumsal ağırlıklı bir tefsir anlayışına kapı aralamıştır. Böyle bir anlayış doğal olarak tefsir ilminden beklentileri ve tefsirin ilimler hiyerarşisindeki konumunu yeniden gündeme getirmiştir. İşte bu makalede müfessirin halka ulaşma çabalarının, müfessirde, okuyucu profilinde ve tefsir ilminin sınırlarında ve işlevinde ne tür değişmelere sebep olduğu irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Çağdaş Dönem, Müfessir, Tefsir, Toplum, Halk.

The Effects to Tafsir Which Caused of the Interpreters' Efforts to Reach the Public in the Contemporary Period

Abstract

In the contemporary era, radical social changes have directed the interpreter both towards the society and to contemplate newly emerging issues. The position that the Islamic ummah took between traditions and modernity have opened the door for a Qur'an-centered, societal-oriented understanding of tafsir. Such an understanding naturally has brought back to the agenda the expectations from knowledge of tafsir and its position in the hierarchy of knowledges. In this article, it is examined what kind of changes the interpreter's efforts to reach to the society have caused in the reader profile and in the boundaries and function of the knowledge of tafsir.

Key Words: Qur'an, Contemporary Period, Interpreter, Tafsir, Society, Public.

* Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı
hikmet0216@gmail.com

Giriş

Kur'an, tebliğ edilmek suretiyle bize ulaşmıştır. Hz. Peygamber aldığı vahyi insanlara tebliğ etmemiş olsaydı insanlar da Kur'an'a muhatap olamazdı. Bütün peygamberlerin en başta gelen ortak paydalarından birisi tebliğdir. Bu sebeple Kur'an'ı açıklamayı kendisine meslek edinen müfessir de elbette ki insanlara ulaşmayı hedeflemektedir. Aksi takdirde tefsir yapılmasının veya yazılmasının da bir anlamı kalmayacak, böylece âlimlerin farz-ı kifâye ve şerî ilimlerin en yücesi olduğuna dair icma ettikleri tefsir¹ bütün bu vasıflarını yitirmiş olacaktır.

Konumuza başlamadan önce müfessirin kimliğine kısaca değinmemiz yerinde olacaktır. “Müfessir, kişisel yetenek ve birikimlerini kelâmı anlama uğrunda sergileyen ve derin çabası sonunda *kelâmullahı* anlayabilen, anladığını yeni bir ifade ile sunan veya başka bir dile aktaran (*meâl*) ya da geniş bir şekilde anlatan, çıkarımlarını kendi dili ile ifade eden kimsedir.”² Bir başka tarife göre ise müfessir “belirli bir bilgi donanımı ile bazı şart ve özelliklere sahip olarak Kur'an-ı Kerim'i yorumlayan ve açıklayan kişiye denir. Kur'an'ın baştan sona veya bir sure ve ayetinin tefsirini, açıklamasını yazana da müfessir denilmektedir.”³ Müfessiri, “âlimlerin Kur'an'ı tefsir etmede yetkinliğe ulaşmak için belirlemiş oldukları şartları taşıyan ve tefsir muhayyilesi ile Kur'an'ın tamamını veya belli başlı cüzlerini ufuk açacak şekilde açıklayıp yorumlayan âlim” şeklinde tanımlamak mümkündür.

Tefsir, zuhurundan bu yana toplumsal değişimleri ve hâkim paradigmaları bünyesine katan bir ilim olmuştur. Çünkü müfessirin, sesini duyurabilmesi ve topluma rehberlik edebilmesi ancak zamanının problemlerini Kur'an çerçevesinde ele alıp bunlara bir açıklama getirmekle mümkün olmaktadır. Ayrıca “Müslümanların ortaya atmak ve savunmak istedikleri herhangi bir görüşün Kur'an tefsiri şekline büründüğünü söylemek tamamıyla doğrudur.”⁴ Bu yüzden tefsirin sınırları, kaynakları ve dili, tarihsel süreçte bazen bariz bazen fark edilemeyecek bir şekilde değişimler göstermiştir. Çağdaş dönemde ise hayatın her alanına yayılan hızlı değişim, tefsirde de kendisini belirgin bir şekilde açığa çıkarmıştır. Netice itibarıyla “içinde bulunduğumuz bu son asırda,

¹ Hâlid Abdurrahmân-el-Ak, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduhu*, Dâru'n-Nefâis, Beyrût 1986, s. 29.

² İsmail Çalışkan, “Son Dönem Kur'an Yorumcularını Nasıl Okuyalım?”, *Dinî Ve Felsefî Metinler Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama Ve Algılama Sempozyumu Bildiri Kitabı, Cilt: 2*, İstanbul 2012, (ss. 1015-1034), s. 1018.

³ Mustafa Özel, *Kur'an ve Tefsîr Terimleri Sözlüğü*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2006, s. 119 vd.

⁴ Fazlur Rahman, *İslam*, çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın, Selçuk Yayınları, Ankara 1996, s. 57.

Kur'ân'ı anlama çabalarının mahiyeti değişmiş, tefsir tarihinde 'yeni bir fasıl' açılmış ve yeni bir muhatab kitlesi, Kur'ân'a farklı bir zeminde yaklaşılmaya başlamıştır.”⁵

Yaşanan hadiseler ve hatta bölgesel sorunlar tabii olarak Kur'ân'a yönelik biçimini ve Kur'ân'ı tefsir etme anlayışını da etkilemiştir. Bu meyanda modern Osmanlı tefsir anlayışına bakıldığında “Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması Kur'ân tefsirindeki arayışların istikametini de cihad vs. gibi belli alanlara odaklaştırmış, ilmî ve fikrî tartışmalarda daha önce sahip olunan çeşitlilik büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.”⁶

Çağdaş dönemde müfessirlerin kâhır ekserisi büyük dönüşümler yaşayan topluma karşı yoğun ilgi göstermişlerdir. Öyle ki bazı müfessirler topluma adeta bir tabip gözüyle bakmıştır. Bilhassa ictimâî tefsirin topluma bakışı bu minvaldedir. Bu anlayıştaki “müfessir, toplumuna çare arayan araştırmacı bir tabibin bakışıyla bakar.”⁷

Biz bu çalışmamızda çok kapsamlı olan çağdaş dönem tefsirinin sadece bir yönüne işaret etmeye çalışacağız. Çünkü Şarkavî'nin de belirttiği üzere, “Modern Dönemde Tefsir Yönelişleri” konusu daha hassas bir izah, daha kapsamlı bir açıklama ve daha temkinli bir bakışı gerektirmektedir.⁸ Çağdaş dönemin temel dinamiklerini görmeden ve sosyal değişimi okuyamadan çağdaş dönem tefsirinin sahih bir analizini yapmak mümkün değildir. Bu bağlamda modern dünyanın tarihini, siyasî, ictimâî ve kültürel veçheleriyle iyi değerlendirmek gerekmektedir. Üstelik “İslam modernizminin İslam'ın kendi iç dinamiklerinden, kendini tecdid, tamir ve tadil etme kabiliyetinden neşet eden, güç devşiren bir hareket olmaktan ziyade askerî mağlubiyetlerin doğurduğu aşırı tedirgin bir ortamda dış baskıların ve konjoktürel şartların dayatmaları neticesinde vücut bulan; farklı dozlarda da olsa taklit etmeye yöneldiği Avrupa'nın medenî ve kültürel değerlerinin, başarılarının dinî, felsefî ve sosyal kaynaklarını, arkaplanlarını yeterli ölçüde araştırma, anlama ve kuşatma cehdi göster(e)meden İslamla Avrupaî değerler arasında ayniyet, benzerlik, uzlaşabilirlik ilişkileri kurarak meşrulaştırıcı ve

⁵ Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 204.

⁶ Suvat Mertoğlu, *Osmanlıda II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2001, s. 10.

⁷ Fehd b. Abdurrahmân b. Süleymân er-Rûmî, *Buhûs fi Usûli't-Tefsîr ve Menâhicuhu*, Mektebetu't-Tevbe, Riyâd 1419, s.105; Osman Ahmed Abdurrahîm, *et-Tecdid fi't-Tefsîr*, el-Matbaatu'l-Asriyye, Kuveyt ts., s. 84.

⁸ İffet Şarkavî, *Çağla Yüzleşmede Dini Düşünce*, Çev. Orhan Atalay-Veysel Güllüce, Ekev Yayınevi, Erzurum 2001, s. 61.

iknaya yönelik bir tutum takınan; pratikliği, acil çözümleri öne çıkaran, bu sebeplerden ötürü çok problemlili olan bir hareketin adı”⁹ olduğu hatırdâ tutulmalıdır.

Tefsire Yansımalar

Çağdaş dönemde müfessirin toplumla iletişime ehemmiyet vermesi bazı hususların tefsire aksetmesine doğrudan sebep olmuştur. Söz gelimi iletişim imkânlarının artması tefsir sahasındaki teliflerin sayısının artmasına da sebep olmuştur. “Bugün teknolojinin sunduğu imkânlar sayesinde araştırma yapmak, muhtelif kaynaklara çok daha kısa sürede ulaşabilmek ve onlardan yararlanabilmek, buna binaen de eser -ve bu arada tefsir- yazmak, bütün dünyada eskiye göre büyük oranda artmıştır.”¹⁰ Burada şunu da belirtmek gerekir ki çağdaş dönemde tefsirde görülen hareketlilik sadece müfessirden kaynaklanmamaktadır. Toplumsal beklentiler de bu yönde müfessiri ciddi bir şekilde etkilemiştir. Çünkü “insan iletişimi, hiçbir zaman tek yönlü değildir. Her zaman yalnız cevap beklemekle kalmaz, biçimi ve içeriği, gelmesi beklenen karşılığa göre şekillenir.”¹¹ Şimdi müfessirin halka ulaşma çabalarının tefsire yansımalarını çeşitli başlıklar altında sunmaya çalışalım.

A. Tefsirin Bünyesine Yansımalar

Çağdaş dönemde Kur’ân tasavvuruna bağlı olarak tefsir algısı biçimlenmiş ve bu durum tefsirin bünyesinde belli ölçekte değişimlere neden olmuştur. Burada kastettiğimiz şey tefsirin hedefi, işlevi, sınırları, kaynakları ve yeni çıkan tefsir çeşitleridir. Bütün bunlar tefsirin bünyesine ilişkin görünümelerdir.

1. Tefsirin Hedefi ve İşlevi

Çağdaş dönemde Abduh’la (ö.1323/1905) beraber tefsirin hedefinin ne olduğu sorgulanarak yeniden belirlenmeye çalışılmış ve klasik dönemdeki bazı tefsirler bu noktadan tenkit edilmiştir. Çağdaş dönemin genel eğilimi, “tefsirin hedefinin Kur’ân’ın hedefiyle aynı olması” yönündedir. Bu hedef ise “hidâyet” kavramı ekseninde

⁹ İsmail Kara, *Din İle Modernleşme Arasında*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2003, s.199.

¹⁰ Hidayet Aydar, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur’an Tefsirleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015/1, Cilt: 2, Sayı: 2, (s. 13-35), s. 31.

¹¹ Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, Çev. Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul 2012, s. 207.

düşünülmüştür. Tefsirin hedefinin toplumun hidâyeti ve ıslahı olarak görülmesi, tefsirin muhtevasında ictimâî ve ıslahat düşüncelerinin genişçe yer almasını sağlamıştır. Bilhassa Abduh'un Kur'an tefsiri adeta "dinî ve ictimâî ıslahata dair düşüncelerin serdedildiği bir platform mahiyetindedir."¹²

Müfessirler toplumun ihtiyaçlarını öncelediği için çağdaş dönemde tefsirin işlevine de bu anlayış yansımıştır. Gerek acil meselelerin çözümü gerekse toplumun daha kısa sürede ve sahîh bir şekilde bilinçlendirilmesi düşüncesi, bazı muhitlerde ayetler bazında seçmeci bir anlayışı geliştirmiştir. Söz gelimi "modern Osmanlı tefsir anlayışının büyük ölçüde aktüel gelişmeler ve bunların dayattığı acil çözüm arayışları ışığında belirlendiğini gösteren en önemli gösterge bizzat Kur'an'a yaklaşımda, nassların istimal ve tefsir edilmesinde seçmeci bir yaklaşımın sergilenmesidir. Kaynağı itibariyle ilahi olması, her bir harfinin bu itibarla aynı değerle algılanmasından ziyade, mevcut aktüel değerleri bağlamında sahip oldukları fonksiyonellik yönünden ayetler arasında adeta en önemli, önemli ve önemsiz şeklinde bir kategorileşmeye gidilmiş, belli ayetler sıklıkla kullanılırken, Kur'an'ın büyük bir bölümü ilgi alanının dışında tutulmuştur."¹³

Halka ulaşma ve toplumu dönüştürme eylemi içerisinde tefsir bir araç olarak algılanmıştır. "Abduh'un genel çerçevede din anlayışıyla da örtüşen tefsir beklentisinin arkasında yatan en temel nokta onun tefsiri, ahlakî bir toplumun inşasını sağlayacak olan sağlam akideli, nefislerini kötülükten koruyan, akıllı ve şuurlu bireylerin yetişmesi için temel bir araç kabul etmesidir."¹⁴

2. Tefsirin Sınırları

Halka ulaşma çabaları, tefsirlerde halkın itikadî sorunlarından gündemdeki tartışmalara kadar her şeye el atılmasına neden olmuştur. Bu çabalar bir açıdan tefsirin sınırlarının genişlemesine sebebiyet vermiştir. Mesela, M.Said Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an* adlı eserinde münasebet düştükçe *Kitab-ı Mukaddes*'e atıflarda bulunmuş kimi âyetlerin tefsirinde reenkarnasyona, dinlerarası diyalog gibi günümüzde sıkça tartışılan

¹² Mertoğlu, *Osmanlıda II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı*, s. 4.

¹³ Mertoğlu, *Osmanlıda II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı*, s. 7.

¹⁴ İsmail Albayrak, *Klasik Modernizmde Kur'an'a Yaklaşımlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, s. 103.

bazı konuları müstakil başlıklar altında işlemiştir.¹⁵ Hint altkıtası Ehl-i Hadis ekolü müfessirlerinden Ahmed Hasan Dihlevî (ö.1338/1920) ise, *Ahsenu't-Tefâsîr* adlı eserinde “kendi döneminde yoğun olarak tartışılan konulara girmekte ve bunlardan halkın itikadını bozmaya yönelik gördüklerine ve bunları seslendirenlere cevaplar vermektedir. Bu meyanda o, “kânûn-ı fitrat” deyip kâinatta cereyan eden tabiat olaylarında tabiatı fail olarak gören naturalistlere (neyçiri), İslam’a fikrî savaş açan aşırı Hindu mezhebi Ârya Samac’a, hadise şer’i konularda değer vermeyen Ehl-i Kur’ân’a, irtika/evrim nazariyesini savunan (Darwinci) kesime ve tevhid konusuna farklı bir yaklaşım getiren felsefecilere fikrî savaş açarak onlarda gördüğü yanlışlıkları anlatmaya çalışır.”¹⁶ Esasen tefsirin bu noktada Kelâm ilminin görevini kendi bünyesine taşımış olduğunu görüyoruz. İşte çağdaş dönemde bu noktada tefsir kendi sınırlarını iyice genişletmiş olmaktadır. Oysaki bu tür bir savunu tefsirden ziyade kelamın sahasına girmektedir.

Bu dönemde bazı müfessirler halkın donanımlı olması için hemen her alanda bilgi aktarmaya çalışmışlardır. Mesela Şifa Tefsirinde şöyle denmektedir: “Tefsirimde dinleyenlerimin ve okuyanlarımın iki binli yıllarda İslam dünyasının öncülerinden olurlar ümidi ile tarihten felsefeye, akaitten aileye, evlerin ve gönüllerin kapılarını çalma adabından devlet yönetmeye, uluslararası hukuktan kurgu bilime kadar her sahada Kur’an’ın nuru doğrultusunda bilgi vererek ilmi dirayete medeni cesarete sahip insanlar olmalarını hedefledim.”¹⁷

Biraz orijinal olma düşüncesi biraz da bu yolla halkın ilgisini çekmek için bir kısım müfessirler tefsirin sınırlarını oldukça zorlayan kurgusal cinsten yorumlara yönelmişlerdir. Özellikle Hint altkıtasında Ehl-i Kur’ân mensuplarında bu tür yorumlarla karşılaşmak mümkündür. Yine Mısır’da *ilhâdî* olarak adlandırılan bazı tefsirler, adeta kendilerinden söz ettirmek için kaleme alınmıştır. Mesela Ebû Zeyd’in, *el-Hidâye ve'l-İrfân fî Tefsîri'l-Kur’ân bi'l-Kur’ân* adlı eserini değerlendirmek için toplanan ilmî bir kurul, bu tefsir hakkında Ezher şeyhine sundukları raporda şunları söylemektedirler: “Yazar, yalancı ve müfteridir. Tanınmayı arzulamış ve bunun için,

¹⁵ Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2012, s. 136.

¹⁶ Abdulhamit Birışık, *Hind Altıktası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2012, s. 177 vd.

¹⁷ Mahmut Toptaş, *Kur’ân-ı Kerîm Şifa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, İstanbul 1993, I, 12-17.

Allah'ın kelamını yerinden oynatıp tahrif etmek suretiyle sapkınlık yapmaktan daha kolay ve maksada tam olarak ulaştıracak bir vesile görmemiştir.¹⁸

3. Tefsirin Kaynakları

Tefsir anlayışlarına göre kaynakların kullanımı değişiklik göstermekle birlikte, çağdaş dönemde tefsir kaynaklarının çeşitlendiği ve çoğaldığı görülmektedir. Öyle ki Meydan Larousse'dan, makalelere, gazete haberlerine, çeşitli harita ve krokilere, elektronik kaynaklara, ansiklopedi maddelerine kadar pek çok materyal tefsir kaynakları arasında yer almıştır. Bu kaynakların kullanılmasında müfessirin toplumla iletişim kurma çabalarının etkisi yadsınamaz.

Bazı müfessirler ise öze dönüş ve sahih din/sünnet anlayışı çerçevesinde Buhârî gibi muteber kaynaklardaki bir kısım hadisleri dahi mevzu olarak addetmişlerdir. Bu durum daha sonra bazı halk tabakalarında her hadisin önce bir sorgulanmasına ve kimi hadislerin ciddi tetkik yapılmaksızın reddedilmesine ve neticede sünnete karşı temkinli olmaktan da öte mesafeli duruşa sebebiyet vermiştir. Esasen hadis konusunda aşırı münekkid davranan bir kısım müfessirlerin hadis ilminde titiz olmadıkları da belirtilmiştir. Sözelimi Muhammed Reşîd Rızâ (ö.1354/1935), üstadı Muhammed Abduh için şöyle demektedir: “Üstad İmam, rivayet, hıfz, cerh ve tadil bakımından hadis ilimlerinde ihmalkârdı.”¹⁹

Bazı tefsir eğilimlerinde rivayetlere mesafeli davranılmasının arkasında yatan amillerden birisi toplumun daha çok bu rivayet kültürüyle yanlış bir din ve Kur'ân algısına sahip olduğu düşüncesi vardır. Rivayetlere karşı bu sert tutum rasyonalizmin etkisinin sonucu olmanın yanı sıra biraz da bu rivayetlerin toplumu gerçeklerden uzaklaştırdığı ve ütopyik bir zihin dünyası kurguladığı anlayışına dayanmaktadır.

Güncelleştirmenin de çok değişik kaynaklara atıfta bulunmayı intaç ettiği söylenebilir. Öyle ki bazı müfessirler kendi tecrübelerini, halkı daha da etkilemek ve konuyu güncellemek için tefsirlerinde kullanmışlardır. Mesela Mahmut Topbaş şöyle demektedir: “Müslüman cemaatlerimizden elde ettiğim özellikler, resmi okullarla resmi olmayan medreselerden aldığım bilgiler, Hakkarideki askerliğimden Avrupa'daki işçiliğime kadar edindiğim tecrübeler bana Türkiye'nin ve dünyanın şartlarını öğretti.

¹⁸ Muhammed Hüseyin ez-Zehbî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, ts.,II, 532.

¹⁹ Tâhir Mahmûd Muhammed Ya'kûb, *Esbâbu'l-Hata fi't-Tefsîr*, Dâru İbn Cevzi, Beyrût 1425, I, 112 vd.

Kur'ân-ı Kerîm'de çarelerini öğretti.”²⁰ Benzer biçimde M. Said Şimşek şunları kaydetmektedir: “Bugüne kadar okuduklarımdan ve hayattan edindiğim birikimimi Kur'ân metniyle test ederek, bu metinden vus'atım miktarınca anladıklarımı yazdım.”²¹

Tefsirin en mühim kaynaklarından birisi filolojik eserlerdir. Ne var ki çağdaş dönemde Kur'ân'ın hidayetini önceleyip, filolojik tahlillere yeterli ihtimam göstermeyen müfessirler de olmuştur. Bunlardan birisi Abduh'tur. Ancak ictimâî tefsirin filolojik tahlillere mesafeli duruşu daha sonra bir ihtiyaç olarak kendisini göstermiştir. Zira “okuyucularını, geçmiş dönemin kısır allameliğinden sakındırarak, doğrudan Kur'ân'ı anlamaya teşvik eden Abduh'un bu önemsemeyici filoloji karşıtı tutumu yetersizliğini çabucak hissettirdi. Reşîd Rızâ, Kur'ân metniyle ilgili dilbilgisel açıklamanın tüm çeşitlerini, kendi hocası ve önderinin Kur'ân tefsiri Menâr'daki açıklamalarına hemen katar.”²² Diğer yandan Kur'âniyyûn gibi ekoller ise Kur'ân açıklamalarını lügat üzerine bina etmişlerdir. Hüseyin İlahîbahş şöyle demektedir: “Ehl-i Kur'ân'ın tefsirlerine ve muhtelif açıklamalarına dair incelemelerimden anladım ki Ehl-i Kur'ân, Kur'ân'ı anlamada ve onu insanlara açıklamada sadece lügate itimad ediyorlar.”²³

Çağdaş dönemde müfessirin en önemli kaynaklarından birisi akıl olmuştur. Ancak bu akıl daha çok pozitivist tesirli bir akıldır. Gelenekle mücadele eden bazı müfessirler, toplumun bilinçlendirilmesinin önünde geleneği bir engel ve dogmatik bir yapı olarak görüyorlardı. Bu sebeple rasyonalizme önem vermiş ve mucizeleri de bu minvalde yorumlamışlardı. Mucizelere karşı aklîleştirme çabaları bir açıdan toplumun dogmatik inançlarını besleyen faktör olmasından ileri gelmekteydi. Bu tür yaklaşımda Batı'daki reform hareketlerinin önemli etkisi bulunmaktadır. Nitekim Seyyid Ahmed Han'ın salt Kur'ân'ı ön plana çıkaran ve geleneğe ait tüm verileri reddeden ve eleştiren bakış açısının Luther'in Katolik Kilisesi'ne yönelttiği eleştirilerle ve salt Kitab-ı Mukaddes'i ön plana çıkaran yaklaşımıyla önemli ölçüde benzerliği bulunmaktadır.²⁴ Öte yandan “Abduh, peygamberlerin ümmetleri içindeki rolleriyle aklın fertler üzerindeki

²⁰ Toptaş, *Kur'ân-ı Kerîm Şifa Tefsiri*, I, 12-17.

²¹ M. Said Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2012, I, 9.

²² J.J.G.Jansen, *Kur'ân'a Yaklaşımlar*, Çev. Halilrahman Açar, Fecr Yayınevi, Ankara 1999, s. 127. Reşîd Rızâ'nın bu konuyla ilgili kendi ifadeleri için bkz. Muhammed Abduh- Reşîd Rızâ, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, Kâhire 1947, I, 16.

²³ Hâdim Huseyn İlahîbahş, *el-Kur'âniyyûn*, Mektebetu's-Sıddîk, Tâif 2000, s. 275.

²⁴ Şehmus Demir, *Kur'ân'ın Yeniden Yorumlanması*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s. 77.

rolünün aynı olduğunu söyleyerek istikrarlı bir toplumsal hayatı sonuç verecek olan ferdi uyanışın en temel faktörünün akıl olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.”²⁵

4. Tefsirin Çeşidi

Çağdaş dönemin getirdiği problemler ve müfessirin halka inme çabaları tefsirin çeşidini de etkilemiştir. Diğer bir ifadeyle “çağın şartları ve bu yeni hayatın getirdikleri, birçok şey gibi, devralınan tarihî değerlerinden kaynaklanmış olsa da, yeni tefsir biçimlerini de gerektirmiştir. Böylece *konulu tefsir*, *makale türü tefsir* ve diğer tefsir türlerini görmekteyiz... Bu yeni kalıpların, modern müfessire İslam toplumuna yön gösterme ödevini gerçekleştirme imkânı verdiğini söyleyebiliriz.”²⁶

Çağdaş dönemde revaçta olan “Mevzûî/Konulu Tefsir” çeşidinin zuhurunun sebeplerinden birisi, halkın bir takım ihtiyaçlarını karşılamaktır. Esasen, “konulu tefsir İslam’ın erken dönemlerinde, Hz. Peygamber döneminde ortaya çıkmış ve günümüze kadar devam etmiştir. Ancak “Konulu Tefsir” terimi ve onun tefsirde bu üslup üzere kullanımı ancak hicrî on dördüncü asırda olmuştur.”²⁷ Konulu tefsiri Abduh’un çabalarıyla ilintili görenler vardır. Buna göre, “pek çok araştırmacının mevzûî tefsirin ortaya çıkmasını Muhammed Abduh’un çabalarına ve onun öğrencisi Reşîd Rızâ’ya dayandırmaları garipsenecek bir şey değildir.”²⁸ Konulu tefsir “çeşitli sûrelerde bulunan bir konu hakkındaki ayetleri bir araya getirerek onlardan bir ders çıkarmak” veya “bir konuyla ilgili olarak Kur’ân sûrelerinde dağınık halde bulunan ayetleri lafız ve hüküm bakımından bir araya getirerek Kur’ân’ın maksatlarına göre tefsir etmek”²⁹ şeklinde tanımlanmaktadır.

Konulu tefsir bir anlamda Kur’ân’ın tamamını değil de ihtiyaç kadarını tefsir etme anlayışına dayanır. Çağdaş dönemde tefsirin öncüsü olan bazı isimler de bu minvalde düşünülmüşlerdir. Nitekim Abduh, toplumun ihtiyaç duyduğu şeyler bağlamında tefsire yönelmiş ve Kur’ân’ın tamamını tefsir etmemiştir. Ona göre “Kur’ân’ın tamamının her açıdan tefsir edilmeye ihtiyacı yoktur. Kur’ân’ın, kimi oldukça sağlam kimisi de sağlam olmayan pek çok tefsiri mevcuttur. Lakin bazı

²⁵ Albayrak, *Klasik Modernizmde Kur’ân’a Yaklaşımlar*, s. 123.

²⁶ Şarkavî, *Çağla Yüzleşmede Dini Düşünce*, s. 71.

²⁷ Rûmî, *Buhûs fî Usûli’t-Tefsîr ve Menâhicuhu*, s. 62 vd.

²⁸ Sâmîr Abdurrahmân Rişvânî, *Menhecû’t-Tefsîri’l-Mevdûî li’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-Multaka, Haleb 2009, s. 110.

²⁹ Rişvânî, *Menhecû’t-Tefsîri’l-Mevdûî li’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s. 40-41.

ayetlerin tefsirine şiddetle ihtiyaç vardır. Belki kâmil bir tefsire ömür de yetmeyebilir.”³⁰ Malum olduğu üzere Elmalılı da ömrü vefa etmeyeceği endişesiyle tefsirinin bir kısmını sadece mealde geçirmiştir.

Kökleri Abbasiler devrine kadar uzanmakla birlikte, çağdaş dönemde büyük ilgi gören ve bu yüzden bir akıma dönüşen ilmî/bilimsel tefsir de zikredilmesi gereken bir tefsir çeşididir. İlmî tefsir, “Kur’ân ifadelerindeki ilmi ıstılahları hâkim kılmak ve o ifadelerden çeşitli ilimlerin ve felsefi görüşlerin çıkarılmasına çaba sarf etmektir.”³¹ Bilimsel tefsirin çağdaş dönemde ivme kazanmasının sebeplerinden birisi toplumun ilgisini Kur’ân’a daha fazla çekmektir. Bu nedenle bazı müfessirler bilimsel tefsire ağırlık vermişlerdir. Örneğin bilimsel tefsirin en meşhur ismi olan Tantâvî Cevherî, tefsirinin önsözünde şunları kaydetmektedir. “Allah’ın bu tefsir vasıtasıyla kalpleri açmasını, ümmetleri hidayete eriştirmesini, bütün Müslümanların gözlerindeki perdeyi kaldırarak böylece onların kevnî ilimleri anlamalarını ümit ediyorum.”³² Tefsiri hakkında bir hayli iddialı konuşan Tantâvî, “bu tefsire Müslüman’ın ihtiyaç duyduğu ahkâm, ahlak ve yaratılışın ilginçlikleri gibi şeyleri kaydettim. Yine Müslüman erkekleri ve kadınları hayvan, bitki, yeryüzü ve gökler hakkındaki açık Kur’ân ayetlerinin anlamlarının hakikatleri hakkında bilgi sahibi olmaya teşvik edecek cinsten ilimlerin ilginç taraflarını ve mahlûkatın şaşkınlık uyandıran yanlarını bu tefsirde belirttim”³³ demektedir.

Taraftarları olduğu kadar şiddetli muhalifleri de bulunan bilimsel tefsir ilgi gören bir eğilim olmaya devam etmektedir. Câbirî, özellikle Tantâvî’nin tefsiri için şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Kur’an ve doğa bilimleri” konusunda eser telif eden modern müelliflerin yaptıkları ve -dediğimiz gibi- çoğu zaman başarısız olan yorum ve analizlere dayandıkları bu çalışma, büyük zorlamalar barındıran, kuşklar doğurmaya müsait bir çalışmadır. Ancak, Tantâvî Cevherî’nin tefsirinde yaptıklarını istisna tutuyorum. Çünkü, bana göre, onu bu işe sevk eden temel neden, tamamen farklı ve tamamen meşru bir nedendi. O dönemde, buna ihtiyaç vardı. O dönemde, halkın çoğu

³⁰ Muhammed Abduh-Reşîd Rızâ, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Hakîm*, I, 12.

³¹ Zehebî, *et-Tefsîr ve’l-Müfessirîn*, ts., II,474; Fehd b. Abdurrahmân b. Süleyman er-Rûmî, *İtticâhâtu’t-tefsîr fi’l-karni’r-Râbi Aşere’l-Hicrî*, Müessesetu’r-Risâle, Riyâd 1997, II, 547.

³² Tantâvî Cevherî, *el-Cevâhir fi Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1350., I,3.

³³ Cevherî, *el-Cevâhir fi Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I,3.

ve fukahanın geneli nezdindeki hâkim kanaat şu idi: Doğa bilimleriyle uğraşmak haramdır.”³⁴

Bilimsel tefsir ilk evrede müfessirin bigâne kalamayacağı bir şeydi. Bilimin kutsandığı bir zaman diliminde müfessir buna karşı bir refleks geliştirmek zorundaydı. İşte bu refleks bilimsel tefsire hayatiyet kazandırmış oldu. Bazı araştırmacılara göre, “modern tefsirde, müfessirlerin, üzerinde çokça durdukları iki büyük hakikat mevcuttur. Çünkü bunlar, modern uygarlık karşısında dinî düşüncenin yenilenmesi için iki temel kaynak olup; bunlar da bilim ve hürriyettir.”³⁵ Diğer yandan Batılı aydınların, bilim karşısında artık dinin fonksiyonunun kalmadığı, dinin sıradan bir kurum haline geldiği iddialarının toplumda menfi bir şekilde makes bulmasının önüne bir nevi bilimsel tefsirle geçilebileceği kanaati oluşmaya başladı. Bu minvalde Sırat-ı Müstakim’in bazı yazarları “materyalizm vs. akımların hücumlarına karşı koymak ve bu ilimlerle meşgul olan gençlerin imanlarını kurtarmak için harekete geçilmesinin zaruretine inanmıştır.”³⁶ Böylece Kur’ân’ın bilimsel yorumu yapılarak halkın dinden uzaklaşması bir yana, Kur’ân’a daha bir yürekten bağlanması sağlanacaktı.

Bilimsel tefsirin modern çağın başlarında revaç bulmasının sebeplerinden birisi kuşkusuz bilimsel bilginin kutsanması ve bu yüzden çok kutsal görünen bu bilginin yine kutsal olan Kur’ân’daki izlerini tespit etmektir. Böylesi bir çaba Kur’ân’ı kutsallaştırma kadar belki de modern bilgiyi kutsamanın bir neticesiydi. Fakat bilimsel tefsirle beraber Müslümanlarda bilimden ziyade fantastik veya farazi bir bilim temayülü olduğu da gözlemlenmektedir. Mesela Üsküplü Hafız Ferid Şûrâ Sûresi’nin 29. ayetinin ilk kısmı (*..Ve ma besse fihima min dabbe*) diğer gezegenlerde yaşayan canlıların bulunduğu delalet ettiği gibi, ikinci kısmı da (*Ve hüve ala cem’ihim iza yeşau kadir*) ileride bu gezegenlerde yaşayanlarla dünyada yaşayanlar arasında bir ulaşım ve haberleşme vasıtasının keşfedileceğini ve bu vasıta ile her iki grubun hakikaten ya da hükmen bir araya geleceklerini beyan etmiştir.”³⁷ Her şeye rağmen bilimsel tefsir Kur’ân’ın işaret ettiği bazı bilimsel gerçeklere dikkat çekerek bir nebze de olsa Müslümanların Batıya olan hayranlığını kırmıştır denebilir.

³⁴ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Çağdaş Arap-İslam Düşüncesinde Yeniden Yapılanma*, Çev. Ali İhsan Pala-Mehmet Şirin Çıkar, Kitâbiyât, Ankara 2001, s.198.

³⁵ Şarkavî, *Çağla Yüzleşmede Dini Düşünce*, s.106.

³⁶ Mertoğlu, *Osmanlıda II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı*, s. 47.

³⁷ Mertoğlu, *Osmanlıda II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı*, s. 52 vd.

Benzer biçimde bazı âlimler, eğitim sahasındaki bilgi ve tecrübelerini tefsire aktararak “*Pedagojik Tefsir*” diyebileceğimiz bir tefsir türünün de zuhuru vesile olmuştur. Bu çeşit bir tefsir kaleme almış olan Bayraktar Bayraklı konuyla ilgili şunları söylemektedir: “Bu tefsirde eğitim ve öğretimin en önemli aracı olan “kitap” ve buna bağlı olarak “kitaplı” bir anlayışın yöntemleri öne çıkarılmaya çalışılmıştır. İster örgün, ister yaygın olsun, insan hayatı eğitime ve öğretime dayanır. Bu tefsirde bu mentalite benimsenmiştir. Yeri geldikçe, ilahi vurgudaki pedagojik yöntemler, özellikle belirtmeye çalışılmıştır. Bildiklerimi, öğrendiklerimi insanlarla paylaşmak istedim. Yeni bir yaklaşımla, Allah’ın kitabını yorumlamaya çalıştım.”³⁸

Kur’ân’ı daha iyi anlamak ve anlatabilmek için çeşitli disiplinlerin verilerinden yararlanmaya çalışan müfessirler, bu sayede yeni tefsir eğilimlerine kapı aralamışlardır. Günümüzde bu bağlamda kapı aralanan tefsir ekollerinden birisi “*Psikolojik Tefsir*”dir. Gerçekten de son derece önemli karakter ve davranış tahlilleri yapan Kur’ân’ın ilgili ayetlerinin daha iyi anlaşılması ve halka ulaştırılması için psikolojiden faydalanmak gerekmektedir. Konuyla ilgili bazı araştırmacıların teorik çalışmaları³⁹ ile makale, tez ve kitapları mevcuttur. Ancak “psikolojik yöneliş, *Tantavi*’si veya *Gazi Ahmet Muhtar Paşa*’sına henüz kavuşamamıştır.”⁴⁰

B. Tefsirin Karakterine Yansımalar

Tefsirin karakteri derken tefsirin dili, muhatabı, kalitesi, güncelleştirilmesi gibi tefsire mahsus yönleri kastediyoruz. Elbette ki bu saydıklarımız farklı bir başlık altında da değerlendirilebilir. Ancak biz bu başlığın maksuda şimdilik kâfi geldiğini düşünüyoruz.

1. Tefsirin Dili

Çağdaş dönemde tefsirde kolay anlaşılır bir dilin kullanılması dikkat çekmektedir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Bu sebepler arasında, halkın yönetime katılması, eğitimin kitlelere yayılması, ulusçuluk, toplumun ıslahı için Kur’ân mesajının herkese

³⁸ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*, İşaret Yayınları, İstanbul 2001, I,18.

³⁹ Bkz. Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’an’ın Psikolojik Tefsiri”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar 2011/2(1) 1-47; amlf. *Kur’ân’a Psikolojik Yöneliş*, Çıra Yayınları, İstanbul 2016; *Psikolojik Tefsir*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017; Ferruh Kahraman, “Psikolojik Tefsir”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 2015, s. 103-138.

⁴⁰ Celal Kırca, *Kur’ân’a Yönelişler*, Marifet Yayınları, İstanbul 2009, s. 244.

ulaştırılması düşüncesi ve bazı müfessirlerin gazetecilik mesleğinden gelmeleri vb. sayılabilir. Türkiye’de “din dili’nin ‘halkın anlayabileceği’ seviyeye getirilmesi teşebbüsleri, asıl II. Meşrutiyet’in ilanından sonra yoğunlaşmıştır.”⁴¹ Din dilinin sadeleşmesi halka inme anlayışının doğal bir sonucudur. Zaten dinin bütün insanları hedefleyen yapısı onların tümüne ulaşabilmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden Kur’ân’ın daha iyi anlaşılmasını amaçlayan tefsirin de bu doğrultuda hareket etmesi tabiidir. Diğer yandan iletişim araçlarının kullanımı tefsirin diline doğal olarak etki etmiştir. Zira “elektronik teknoloji, telefon, radyo, televizyon ve çeşitli ses kayıt araçlarıyla bizi “ikincil sözlü kültür çağı”na sokmuştur.”⁴² Bu açıdan bakıldığında çağdaş dönemde tefsirin dilinde görülen bu dönüşüm makul bir zemine oturabilmektedir. Çağdaş dönemde tefsir dilinin bu denli halk diline evrilmesi, beraberinde Kur’ân’ın ilk etapta sözlü kültür ortamında vücut bulan yapısına daha bir özenle yaklaşmayı da intaç etmiştir denebilir. Meseleye İncil üzerinden yaklaşan bazı araştırmacılara göre “birincil sözlü zihinsel ve iletişim süreçlerinin değerlendirilmesi, İncil metinlerine ve dini öğretilere yepyeni bir derinlik kazandıracaktır.”⁴³ Bu bağlamda Kur’ân’ın sözlü kültür ortamında indiğini dikkate aldığımızda bu durumun meal ve tefsirin diline de aksetmesi beklenir.

Ulusçuluk ve topluma inme çabaları ulusal dillerde tefsir ihtiyacını da beraberinde getirmiş ve çağdaş dönemde ulusal dillerde tefsir telifinde bir artış kaydedilmiştir. Bu durum ilgili dillerin gelişimine de katkıda bulunmuştur. Hint altkıtasında Ehl-i Hadis ekolü “kurmuş oldukları yayınevi ve matbaalar vasıtasıyla, başta hadis olmak üzere, İslamî ilimlerin birçok branşında kitaplar basıp yayınlamışlardır. Temel hadis kaynaklarının Urduca’ya çevrilmesi programı ve bu dilde yazdıkları çok sayıda tefsir sebebiyle de Urduca’nın gelişimine müspet katkıda bulunulmuştur.”⁴⁴ Ulusal dillerin de önem kazanmasına sebep olmuştur.

Sloganik tarzda bazı söylemler de halka inme çabalarının bir yansıması olarak çağdaş tefsirlerde görülen hususlardandır. Mesela “Cahilî toplum, Rabbanî metot, tevhid, öncü cemaat terimleri Kutub’un radikal Selefî terminolojiye kazandırdığı kavramlardır.”⁴⁵ Bazı araştırmacılara göre aslında Mevdûdî’nin “Cahiliye anlayışı

⁴¹ Cündioğlu, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, s. 161.

⁴² Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, s. 161.

⁴³ Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, s. 204.

⁴⁴ Birişik, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, s. 141.

⁴⁵ Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslâmî Akımlar*, Klasik, İstanbul 2016, s. 168.

Seyyid Kutub tarafından geliştirilmiştir.”⁴⁶ Kutub gibi müfessirlerin bu tarz sloganik ifadelere yer vermeleri aynı zamanda onların aksiyonerlik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bazı âlimler Kutub’un tefsirini “Hareket ve Aksiyon Ekolü” içerisinde değerlendirmektedirler.⁴⁷ Bu tarz sloganların kullanımı kitleleri harekete geçirme amacı taşımaktadır. Yine bu minvalde Seyyid Kutub’un duygulu bir dil kullandığı da dikkat çekmektedir. Bir kısım yazarlara göre “Zilâl, dinamik (*harekî*) bir tefsir olarak tanımlanabilir. İnsan, onda, yazarın lâfzî ve genel manayla çevrili hitabın ötesine gitme ve okuyucusunu bütün heyecan ve çekiciliği ile hadisenin gerçekliğine taşıma çabasını gösteren *iha’at* (ilham) ve *zilâl* (gölge) gibi kelimeleri çok görür. Belki de Kutub’un *Fî Zilâli’l-Kur’an* başlığını seçmesinin önemi burada yatmaktadır, yani mana kadar duyguyu da ifade etmek.”⁴⁸ Fî Zilâl, “Türkiye’de en çok satılan tefsirler arasındadır. Bunun sebebi, eserin, ‘bir ideoloji, bir dava; bir cihad’ tefsiri olmasıdır.”⁴⁹

Çağdaş dönemde bazı tefsirlerde sohbet ve vaaz dilini görmek mümkündür. Bu meyanda Şifa tefsiri için şunlar dile getirilmektedir: “Muhammed Abduh’tan sonra vaaz şekli ile tefsir etmenin ikincisine şahit oluyoruz. Ancak usul Abduh’tan tamamen ayrıdır.”⁵⁰ Vaaz ve sohbet dilinin yer bulmasının sebeplerinden birisi yüz yüze yapılan tefsir dersleridir. Diğer bir sebep de çağdaş dünyada iletişim olanaklarının müfessire daha çok kişiye ulaşma ve her kesimden muhataplar bulma fırsatını vermesidir. Bu durum müfessirin daha sade ve hatta bazen irşad ve vaaz diline benzer bir dil kullanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla “günümüz tefsirlerinde kolay, anlaşılır bir dil kullanılmaktadır. Çünkü günümüzde tefsir yazarlar, geniş halk kitlelerine de hitap etmeyi amaçlamaktadır.”⁵¹ Bu tür eserlerin ekserisi muhteva itibariyle ictimai tefsir çizgisindedir. Başka bir ifadeyle “sohbet tarzında halka açık Kur’ân ve tefsir derslerinin yazıya geçirilmiş şekli olan eserlerin hemen tamamı sosyolojik tefsir eğilimini yansıtır niteliktedir.”⁵²

⁴⁶ Anis Ahmad, Mevdûdî, *DİA*, İstanbul 1993, XXIX,435.

⁴⁷ M. Said Şimşek, *Günümüz Tefsîr Problemleri*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya ts., s. 157.

⁴⁸ Eşref Hacı Abdurrahman Wan İbrahim W an Ahmed Nurayhan Ali, “Fizilali’l-Kur’an: Seyyid Kutubun Çağdaş Kur’ân Tefsiri”, Çev. İsmail Çalışkan, *Eski Yeni*, Sayı 22, Yaz 2011, s. 86.

⁴⁹ Salih Akdemir, “Cumhuriyet ·Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme”, *İslami Araştırmalar*, Cilt: 2, Sayı: 8, Ağustos 1988, s.31.

⁵⁰ Mahmut Toptaş, *Kur’ân-ı Kerîm Şifa Tefsiri*, Muzaffer Can’ın Takdim Yazısı, I, 7-9.

⁵¹ Şimşek, *Günümüz Tefsîr Problemleri*, s.245.

⁵² Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s.131.

Topluma ulaşma çabaları akademik çevrelerin de önemsedığı bir durumdur. Akademisyenlerin halkın anlamayacağı düzeyde dil kullandıkları iddialarına karşın, araştırmalar bu iddianın haklı olmadığını göstermektedir. Nitekim son zamanlarda Türkiye’de yapılan bir araştırmaya göre “İlahiyat hocalarının halkın anlayacağı seviyenin çok üzerinde bir “dil” kullanmadığını düşünenler %43,4, bunun tersini düşünenler %39,2 bu konuda bir fikri olmadığını söyleyenlerin oranı ise %17,4’tür.”⁵³

2. Tefsirin Muhatabı

Çağdaş döneme fikirleriyle damgasını vuran ve yaptığı faaliyetlerle tefsir tasavvurunda önemli bir değişim hareketini başlatan âlim Şah Velîyyullah Dihlevî’dir. “Velîyyullah’ın Sünnî ulemânın sert tenkitlerine rağmen Kur’ân’ı Farsça’ya tercüme etmesine yol açan, kendi asrında Hindistan’daki İslam toplumunun manevi çöküş tehlikesi arkasındaki kuramsal zihni tavrıdır. Amacı temelde Allah’ın kelâmını tercüme vasıtasıyla orta düzeyde eğitim görmüş Müslümanlara ulaştırmak; ikinci olarak da dar kafalı hale gelmiş ve ibadetlerin dış görünüşleriyle aşırı ölçüde meşgul olan ve kendini Hindu Brahman’ının Müslüman benzeri haline getiren ilahiyatçının tekeli kırılmaktı.”⁵⁴ İşte bu girişim çağdaş dönemde tefsirin muhatabında bir değişime yol açtı. Daha açık bir ifadeyle önceleri tefsire sadece muhatap olan kitle, yavaş yavaş tefsiri yapan bir özneye doğru evrilmeye başladı.

Çağdaş dönemde tefsirin muhatabı kâhîr ekseriyetle okuma yazma oranı yüksek bir profilden oluşmaktadır. Bunların arasında ilahiyatçılar, ilim heveslileri, toplumun her katmanından muhataplar vardır. Ancak müfessirin tutumu muhatabın profilini de önemli derecede tayin edicidir. Eğer müfessir daha çok elit bir zümreye hitap edecek durumdaysa muhatapları da ona göre şekillenmektedir. Mesela Seyyid Ahmed Han fikirleriyle çok sayıda taraftar bulmakla birlikte onun İslam’ın pratik akılcılığına vurgusu Hindistan’daki zengin Müslümanlarca da kabul görmüştür.⁵⁵

2000’li yıllardan sonra internetin yaygın olarak kullanılmasıyla beraber, bilgiye erişmenin kolaylaşması ve halkın her türlü tartışmalı konulara doğrudan muhatap

⁵³ Ensar Çetin, *Akademik Dini Bilgi ve Toplum*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2012, s.106, 108.

⁵⁴ Aziz Ahmed, *Hindistan’da İslâm Kültürü Çalışmaları*, Çev. Latif Boyacı, İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s.287.

⁵⁵ Demir, *Kur’ân’ın Yeniden Yorumlanması*, s.66.

olması onların da kafasında bazı karışıklıklara sebep olmuştur. Diğer yandan bu gibi tartışmalı konulara halkın bir aşinalık kesbettiği de söylenebilir.

Kitle iletişim araçları sayesinde Kur'an ve tefsir derslerinin sadece izleyici değil talebe grupları oluşturduğu da gözlenmekte, hatta Kur'an'ı yorumlamaya heves eden insanların varlığı dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili bizatihi tecrübesi olan bir yazar şunları kaydetmektedir: "16 yıllık Kur'an derslerimiz müddetince birçok insanın sıfırdan başlayıp Arapça öğrenişine, daha önce esamisi okunmayan birçok eserin biz referans verince çevrilerek yayınlanışına, cins kafa çocukların hiç akıllarında yokken kitle iletişim araçlarıyla talebesi olduktan sonra Kur'an'a ve İslamî ilimlere yönelişine ve bu derslerle hidayet bulan birçok insana şahit olmuşuzdur elhamdülillah."⁵⁶

3. Tefsirin ve Müfessirin Kalitesi

Halka ulaşma çabaları bir yandan Kur'an'ı anlayarak okumayı salık verirken bu arada Kur'an'ın ölümlere değil dirilere gönderilen bir kitap olduğundan hareketle herkesin Kur'an'ı anlayabileceği ve Kur'an'ın anlaşılması için klasik dönemde ulemanın iddia ettiği gibi çok büyük bir donanıma sahip olmak gerekmediğinin de altı çiziliyordu. Esasen böyle bir anlayışın temelinde modern kültürün etkisini görmekten gelemeyiz. Zira "modern kültür, insan tekini kendi benliğini yaratmaya ve öbür insanlar arasındaki yerini kendi kendine tanımlamaya muktedir ve aynı zamanda yükümlü kılmaktadır."⁵⁷ Elbette bu tür söylemler Kur'an'ın anlaşılması meselesine ve Kur'an'a ilginin artmasına vesile olmuştur. Ne var ki Kur'an'ı anlama ve yorumlama konusunda bir gevşekliğe ve ciddiyetsizliğe de kapı aralanmıştır. Öyle ki "Beydaba masallarını bile anlayıp yorumlamaktan aciz kimseler, Allah'ın Kitabı hakkında *gelişigüzel* bir şekilde konuşmaya, modern hayata intibak etmeyi kolaylaştırıcı bir takım fikirleri ucuz yöntemlerle Kur'an'dan çıkarmaya başladılar. Bilim ve teknoloji'nin karşısında büyülenmiş zavallı halk, Kaptan Cousteau hikâyeleriyle ve aya ayak bastığı söylenen astronotların uzayda ezan sesi duyduğuna dair masallarla teselli bulurken, aydınlar, muhtedi bir Hıristiyan rahibin telkinlerini ciddiye alıp Kur'an'da *implantasyon*

⁵⁶ Mustafa İslamoğlu, "Tefsirlerin Topluma İletilmesinde İletişim Araçlarının Rolü", *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru Tefsir ve Toplum*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011, s.507.

⁵⁷ Peter Wagner, *Modernliğin Sosyolojisi*, Çev. Mehmet Küçük, Doruk Yayıncılık, Ankara 2003, s.119.

aşamalarını görmeyi veya *alâk* sözcüğünü *embriyo* terimiyle karşılamayı bir iş sandılar.”⁵⁸

Kur’ân gibi kutsal bir metin üzerinden fikirlerini halka daha rahat bir şekilde ulaştırma düşüncesinin tefsirde nitelik açısından bir düşüşe sebep olduğu söylenebilir. Nitekim bazı araştırmacılara göre Türkiye’de “1980’li yıllardan, daha çok da 2000’li yıllardan itibaren tefsir yazımında hızlı bir artış gözlenmekte, fakat tefsirlerin sayıca artmasına rağmen ilmî yetkinlik ve derinliğin bariz şekilde azaldığı fark edilmektedir. O kadar ki “tefsir” diye yazılan bazı eserlere “tefsir” demenin vebal olduğu bile söylenebilir. Metin Saruhan, Ahmed Kalkan, İskender Ali Mihr (Evrenesoğlu), Hakkı Yılmaz gibi isimlerin eserleri bu kategoride değerlendirilebilir. Çünkü bu isimlere ait eserlerin bir kısmı çok ciddi bilgi hatalarıyla, bir kısmı tahriflerle meşbudur.”⁵⁹ Kanaatimizce Hint altkıtası ve ictimâî tefsir akımının sürekli dillendirdiği Kur’ân’ın kolay anlaşılır bir kitap olduğu anlayışı bu tür eserlerin yazılmasında önemli bir amil olmuştur.

Halka ulaşma ve onların Kur’ân bilincini geliştirme çabalarının diğer yönde müfessir taifesinin seviyesini de etkilediği göz ardı edilmemelidir. Bu çerçevede yapılacak en önemli işlerden birisi “sadece halkın seviyesini değil, bu konularda yazıp çizen zevatın seviyesini yükseltmekle işe başlamaktır.”⁶⁰ Kalite sorunlarından dolayı, iletişim olanaklarını kullanarak Kur’ân tefsirine yeltenen bazı şahısların yaptığı çalışmalar ilim ehli tarafından değerlendirilmek zorunda kalmıştır. Bu meyanda bazı araştırmacılar çalışmalarında “makul tefsir standartlarının dışında olması hasebiyle internet sitelerinde *Kelime Kelime Kur’ân-ı Kerîm Lafzı ve Ruhu* adıyla İskender Ali Mihr’e (İskender Erol Evrenesoğlu) atfedilen ve 19 cilt olduğu belirtilen eser ile ilhadi bir anlayışla yazılmış ve “Mucize” maddesine kadar gelmiş olan Turan Dursun’un 8 ciltlik *Kur’an Ansiklopedisi* adlı eserine de yer vermediklerini”⁶¹ belirtmişlerdir.

4. Tefsirin Güncelleştirilmesi

Kur’ân mesajının güncelleştirilmesi, anlaşılması bakımından önemsenmiş ve bu konuda bazen tefsirin sınırlarını aşan yorumlar yapılabilmektedir. Çünkü tefsirden

⁵⁸ Cündioğlu, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, s.205 vd.

⁵⁹ Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Meal ve Tefsirin Serencamı*, s.151.

⁶⁰ Cündioğlu, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, s. 212.

⁶¹ Aydar, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur’an Tefsirleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme”, s. 17.

beklentiler -özellikle ictimâî tefsir ekolünde- nazari olmaktan ziyade problemlere pratik çözüm getirmesidir. Zaten Kur'ân, nüzulü safhasında toplumun gündemindeki meseleleri doğrudan konu edinerek bunlara çözüm getiriyor, böylece kendini güncellemiş oluyordu. Bu bağlamda Abduh, nazariyata dalmış Kur'ân'ın lafız tahliliyle uğraşan tefsirleri “câf tefsirler”⁶² olarak yaftalamaktadır.

Ayetlerin değişik biçimde anlaşılıp güncellenmesinin, müfessirlerin meslekleriyle alakalı bir yönü bulunmaktadır. Söz gelimi eski bir tıp öğrencisi olan müfessir Abdulhakîm, “*Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın*” (2/Bakara 195) ayetinin hijyen ve halk sağlığını korumayı îma ettiğini” söylemektedir.⁶³

Kur'ân'ın güncelleştirilmesi, nihayetinde Kur'ân'ın mesajını topluma ulaştırma çabalarının bir sonucudur. Söz gelimi çağdaş dönemde Felak Suresi'nde “*düğümlere üfleyenlerin şerrinden*”(113/Felak 4) ayetinin tefsirinde Abduh, “dügümlere üflemenin bir sihir olduğunu ve dedikodu yapmanın da sihrin bir çeşidi olduğunu söyler. Çünkü dedikodu yapmak iki arkadaş arasındaki muhabbeti düşmanlığa çevirmektedir.”⁶⁴ Bir başka yoruma göre ise, “bu düğümler iç benin (nefsin) kördüğümüdür ve onlara üfleyenler de duygu ve düşünce dünyasındaki düğümleri ve sorunları çözmeye iddiasıyla insanları aldatan umut tacirleri ve sahtekârlardır.”⁶⁵ Yine aynı şekilde bazen gündelik dilde veya çeşitli ilimlerin terminolojisinde kullanılan kelimeler/terimler daha iyi bir anlatım vasıtası olarak kullanılmıştır. Mesela Yunus Sûresi 21. ayette geçen “*Elçilerimiz sizin yaptığımız hileleri yazıyorlar*” ayeti bir tefsir kitabında şöyle açıklanmaktadır: “Yani ağzınızdan çıkan her kelime ve mesaj, elinizde meydana gelen her hareket, dilinizle söylenenler, ayaklarınızla yaptıklarınız, gönülden geçirdikleriniz, her şeyiniz kayda geçiyor. Nasıl ki video filmlere alınıyor, bir insanın hayatı da melekler tarafından kaydediliyor. Hocam 60 senelik bir adamın hayatı hep kaydedilse cami dolusu kasetle dolması lazım. Öyle değil Allah'ın meleklerinin kendine has yazım şekli vardır. Nasıl ki bilgisayarların içinde küçücük diskete kocaman kitaplar koymak mümkün. Günümüzde teknoloji bunu göstermiştir.”⁶⁶

⁶² Muhammed Abduh- Reşîd Rızâ, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, I, 24.

⁶³ J.M.S. Baljon, *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, Çev. Şaban Ali Düzgün, Fecr Yayınevi, Ankara 1994, s. 47.

⁶⁴ Muhammed Abduh, *Tefsîru Cüz-i Amme*, Matbaatu Mısır, 1341, s. 181.

⁶⁵ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2009, s.1327.

⁶⁶ Toptaş, *Kur'ân-ı Kerîm Şîfa Tefsiri*, III, 447.

Hint altkıtasının önemli simalarından birisi olan el-Meşrikî, *Hadîsu'l-Kur'ân* adlı eserinde “*yarattıklarımızdan birçoğunu onlara (insanlara) üstün yaptık.*” (17/İsra,71) ayetini şöyle yorumlamaktadır: “İnsanlarda başka gezegenlerde bilimsel başarıları aşağı yukarı bizimkilerden daha ileri olan, bizden daha üstün yaratıkların yaşayabileceği kanaati hâkimdir, bundan dolayı burada kastedilen, ufolardır.”⁶⁷

Kur'ân'da muhtelif ayetlerde geçen “*köle azad etme*” emri günümüzde eski zamanlardaki gibi kurumsal bir kölelik olmadığı için güncellenerek yorumlanmıştır. Mesela Muhammed Esed “*O sarp yokuş nedir, bilir misin? Köle azat etmektir*” (90/Beled 12-13) ayetini şöyle tefsir etmektedir. “*Fekku rakabe* ibaresi, alternatif olarak, “insanoğlunu boyunduruklarından kurtarmak” şeklinde de çevrilebilir. “Boyunduruk/zincir” terimi, burada, “kölelik” olarak tanımlanabilecek olan bütün tutsaklık ve sömürü -sosyal, ekonomik veya politik- biçimlerini kapsar.”⁶⁸

Abdulkadir el-Mağribî, Kur'an'ın, basın özgürlüğünü savunduğunu Kur'ân'ın şu ifadelerinden çıkarılabileceğini söyler: “... *yazana da, şahitlik edene de zarar verilmesin*” (2/Bakara, 282 ve öncesi). Bu şu demektir: “Görevlerini yerine getirirken gazetecilerin engellenmesine izin vermeyiniz”⁶⁹

Tefsirin, güncelleştirilmesi esnasında popüler hale getirildiği görülmektedir. Özellikle medya aracılığıyla bu popülerleşme bazen üst noktaya çıkmaktadır. Çünkü kitle iletişim araçlarının kullanımı popülerleşmeye de zemin hazırlamaktadır. Bu yüzden “yaygınlaşmanın popülerleşmeye, popülerleşmenin poplaşmaya meyyal olduğunu asla unutmamak ve tedbirini almak, bu tedbiri almak için önce bu tehlikenin farkında olmak icap eder. Ondan sonra alınacak ilk tedbir çıtayı hiçbir gerekçeyle aşağı düşürmemektir. Bu noktada “anlamıyoruz, biraz daha seviyeyi indirseniz” türünden şikâyetler gelecektir. Bu tür şikâyetler, “iyi gösterge” bile sayılabilir. Zira herkes tarafından anlaşılammama şikâyeti, vahyin hakikatlerinin poplaşmasından çok daha tolere edilebilir bir şeydir.”⁷⁰

Müslümanların düştükleri durumun ataletten ileri geldiği ancak çalışmakla terakki edilebileceğini düşünen bazı müfessirler, ibadetleri bile bu minvalde yorumlama cihetine gidebilmişlerdir. Söz gelimi el-Meşrikî, *Tezkire* adlı ünlü eserinde “salât”

⁶⁷ Baljon, *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, s. 114.

⁶⁸ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, Çev. Cahit Koçak-Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 2002, s.1271, 7.dipnot.

⁶⁹ Baljon, *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, s. 136 vd.

⁷⁰ İslamoğlu, “Tefsirlerin Topluma İletilmesinde İletişim Araçlarının Rolü”, s. 507.

kavramını nizam, düzen, toplum armonisi, lidere itaat, toplum yararını ön planda tutma ve kendini kontrol etme, sarsılmaz bir şekilde düşmana karşı savaş, tedbir ve adalet olarak kabul eder. Yine namaz sürüngenlerin sahip olduğu gibi kara ve deniz kontrolü, kuşların sahip olduğu gibi hava hâkimiyetidir. Bütün Batılılar yeryüzünü bütünüyle kullanarak *salât*'ı en iyi şekilde yerine getiriyorlar⁷¹ şeklinde yorumlamaktadır.

Çağdaş dönemde bazı tefsirlerin toplumsal beklentilerin uzağında olduğu da belirtilmektedir. “Hâlihazırdaki Türkçe tefsirlerin büyük bir kısmı bir bakıma eski tefsirlerin kötü bir tercümesinden başka bir şey değildir: Bu bakımdan toplumu ilgilendiren yeni konulara çok az eğildiklerini görüyoruz: Amaç, eski müfessirlerin anladıkları şekilde Allah'ın kitabını Türkçe tefsir etmektir. Çünkü eski müfessirler, Allah'ın kitabını bizden daha iyi anlamışlardır. Onların tefsirleri iyi anlaşıldı mı, her şey yoluna girmiş demektir.”⁷²

5. Tefsirde Tenkitçi Tavr

Çağdaş dönemde bazı müfessirler Kur'ân'ı tefsir etme konusunda cesaretlendirici söylemlerde bulunmuş, bunu da eleştirel bir dille yapmışlardır. Mesela İbn Âşûr (ö.1392/1973), tefsirde hataya düşme korkusunun insanları nakilciliğe ittiğini bunun da tefsirde gerilemeye sebep olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre “Kur'ân hakkında yanlış yapma işinden sakındırmayı o kadar büyüttüler ki “Kur'ân hakkında yanlış yapmak küfürdür” dediler. Bu, ehli olmadığı halde Kur'ân'a ilişmekten insanların genelini menetmek içindir. Lakin bu söz, asıl görüş olarak algılandı böylece insanlar Kur'ân'la ilgili zayıf ya da yalan olsa bile naklî bilgileri kabullenirken doğru ve gerçek olsa bile reye dayalı görüşlerden çekindiler. Çünkü onlar, önceki âlimlerden nakledilen bilgilere muhalefet etmekle, Kur'ân'ı Allah'ın murad ettiği şeyden çıkarmış olacaklarını zannediyorlardı⁷³ Bu ifade, çağdaş dönemde genel itibariyle müfessirlerin cesaretini gösterdiği gibi bu denli bir tefsir muktesabınının sebebini de işaret etmektedir.

Çağdaş dönemde müfessirler tenkid dilini sıklıkla kullanmışlardır. Bilhassa taklit ve İsrailiyata karşı sert eleştirel tavır dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu tavır halkın aydınlanmasına ve aklı faal biçimde kullanmalarına ön ayak olmuştur. Fakat bu

⁷¹ Baljon, *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, s. 100.

⁷² Akdemir, “Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 25 vd.

⁷³ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Eleyse's-Subhu Bikarîb*, Tûnus 2006, s.161.

eleştirilerde maziye küçümseme ve toplum nezdinde klasik dönem ulemasını itibarsızlaştırma da sezilmektedir. Örneğin Reşîd Rızâ, *Muhâveretu'l-Muslih ve'l-İslâh* adlı eserinde “geçmişî mahkûm etmek, önceki ulemanın itibarını sarsmak, belirleyiciliğini ortadan kaldırmak, ilmî otoriteyi ve hiyerarşiyi alt üst etmek için *taklit* yanında *İsrâiliyat*, *bid'at*, *hurafe*, *bâtıl inanç*, *tefrika*, *istibdat*, *hayal*, *vehim* ve *safsata* gibi son devirlerde çokça duyduğumuz fakat muhtevaları hayli problemlili ve izafi anlamlarla yüklü kelime ve kavramlar kullanmaktadır.”⁷⁴

Yine usûl konularına, bilhassa Kur'ân ilimlerine karşı tenkitçi bir duruşun varlığı da gözden kaçmamaktadır. Aslında bu tavır tefsirin gevşemesine de sebep olmuştur. Mesela Sebilürreşâd dergisinin yazar kadrosundan Kazanlı Halim Sabit (v.1946) şöyle demektedir: “Kavâid ve nakliyyattan ziyade doğrudan doğruya Kur'ân'dan anladığınızı, duyduğunuzu yazınız. Ayetlerin size ilhamları bizce en mükemmel tefsirdir.”⁷⁵

Müslümanların Kur'ân'ı sahih bir şekilde anlamaları için onlara rehberlik yapan müfessirlerin bir kısmı ise daha önceki tefsir müktesebatını muhatapla Kur'ân arasında büyük bir engel görmüştür. Bu yüzden olsa gerek Abduh şöyle demiştir: “Şüphesiz ki Allah, kıyamet günü bize insanların görüşlerinden ve onların anladığı şeylerden sormayacaktır. Ancak bizi irşad etmek ve hidayete erdirmek için indirmiş olduğu kitabından ve bize indirilen şeyi açıklayan nebisinin sünnetinden soracaktır.”⁷⁶ Fakat “Kur'ân'ı, etrafındaki yorumlardan, hurafelerden arındıracağız diye yola çıkanlar da bu amaçlarına ulaşamamışlar, klasik yorumları bir çırpıda bir kenara atarken, modern hurafelerin ve indî yorumların Kur'ân çevirilerini doldurmalarına mani olamamışlardır.”⁷⁷

Sonuç

19. asırda, dünya ölçeğinde ciddi değişimlerin ve kırılmaların yaşanması, bütün dinî sahalara olduğu gibi tefsir sahasına da etkide bulunmuştur. O tarihten günümüze yeni gelişmelerle birlikte farklı görüşler de eklenerek çağdaş tefsir edebiyatı belirli bir düzeye ulaşmıştır. Çağdaş dönemde en mühim gelişmelerden birisi ulus devletlerin kurulması olmuştur. Ulus devletlerin kurulmasıyla beraber ulusal dillerde tefsir yazımı

⁷⁴ Kara, *Din İle Modernleşme Arasında*, s.215.

⁷⁵ Eşref Edib, Mehmed Akif, İstanbul, 1938, s.27-28'den naklen, Mertoğlu, *Osmanlıda II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı*, s.16.

⁷⁶ Muhammed Abduh- Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l- Hakîm*, I,26.

⁷⁷ Cündioğlu, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, s.208.

artış kaydetmiştir. Öte yandan gerek çok sayıda İslam ülkesinin bağımsızlık mücadelesine girmesi gerekse siyasî kanalla ümmetin düzeleceğini düşünen Afgânî gibi âlimlerin de etkisiyle bazı tefsirlerde siyasî bir eğilim de tecessüm etmiştir. Bu minvaldeki tefsirleri “*Politik Tefsir*” şeklinde adlandırmak mümkündür.

Çağdaş dönemde tefsire en çok etki eden amillerden birisi iletişim teknolojisidir. Özellikle Kur’ân’ı ‘hayat kitabı’ olarak tasavvur eden pek çok müfessirin modern hayatın en önemli unsurlarından olan iletişim araçlarına bigâne kalmaları elbette düşünülemezdi. Müfessir, iletişim araçları sayesinde hemen her tabakadan insana ulaşma imkânı bulmuş, bunun neticesinde tefsir dilinde daha anlaşılır bir dilin yanı sıra, vaaz, irşad ve sohbet dili de kendisini iyice belli etmiştir. Ancak iletişim imkânlarının artması ve daha fazla insana hitap etme arzusu tefsir açısından kalite sorunlarına da yol açmıştır. Adeta tüketim amaçlı bir yazım, çizim vs. dalgasının hem okuyucuyu hem de yazarları etkilediği anlaşılmaktadır. Bu dönemde bazı tefsirlerin düşük kalitede olması, ilgili yazarların fikirden ziyade aksiyonu benimsemiş olmalarıyla da ilintilidir. Yine bir kısım müfessirler fikirlerinin yaygınlık kazanması için daha ilgi çekici söyleme, zaman zaman şaz görüşlere müracaat etmişlerdir. Ayrıca bazı Kur’ân heveslilerinin tefsire girişmeleri “*amatör müfessir*” diye tabir edebileceğimiz bir profilin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bütün bu gelişmeler, tefsirin sınırlarını ve neliğini yeniden tartışmaya açacak bir boyuta gelmiş durumdadır.

Kur’ân’ın hayat kitabı olması anlayışı Kur’ân’ı güncelleştirmeye bu bağlamda kimi zaman Kur’ân’ı konuşmadığı alanda konuşturmaya sebep olabilmıştır. Ayrıca bu anlayış, tefsir dilini zaman zaman gazete diline yaklaştırmış ve bazen ilmî uslubu zedeler hale gelmiştir. Elbette ki tefsir, zamanının bir aynası olması hasebiyle bu tür yansımaları bir dereceye kadar doğal saymak gerekir.

Okuma yazma oranının artması, beraberinde geniş bir okuyucu kitlesi de getirmiştir. Bu durum müfessirin kitlelere ulaşma azmini tetiklemiştir. Ne var ki daha fazla muhabata ulaşma çabaları bazen sathî çalışmalara kapı aralamıştır. Bununla birlikte halka yönelik Kur’ân okumalarının çok sayıda eserin vücut bulmasına ve Kur’ân’a olan alakanın artmasına vesile olduğu da inkâr edilemez.

Abduh gibi bazı müfessirlerin klasik tefsir müktesabatını nakletmenin Kur’ân’ın anlaşılmasını olumsuz etkilediği telakkisi, çağdaş dönemde müfessirlere bir alan açmıştır. İşte bu alan, yeni görüşler vs. ile doldurulurken tefsirin muhteva ve sınırlarının

yeniden çizilmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca bu durum öncekilerden farklı, yeni bir tefsir ihtiyacını da husule getirmiştir. Diğer yandan tefsirde filolojik çalışmalara mesafeli bakılsa da hemen aynı dönemde tecrübe ile anlaşıldı ki tefsirde filolojinin ihmal edilmesi pek de mümkün değildir.

Klasik dönemde bir tür işbölümü içerisinde âlimler Kur'ân'ı tefsir etme işini kendileri yüklenmişken, çağdaş dönemde rollerin biraz değiştiği görülmektedir. Çağdaş dönemdeki baskın anlayışa göre, her Müslüman'ın Kur'ân hakkında imal-ı fikir etmesi mümkündür. Çünkü Kur'ân kolay anlaşılır ve herkese hitap eden bir kitaptır. Bu çerçevede halkın Kur'ân'a daha rahat yaklaşması, korkmadan onu okuyup anlayabilmesi için içtihad ve ihtilafın rahmet oluşuna vurgu yapıldı. Esasen ihtilafın hep rahmet oluşuna vurgu yapılmasının, tefsirde uzlaşma kültürünün yok olmasına sebebiyet verdiği dikkatlerden kaçmamalıdır.

Toplum, gruplardan meydana gelmektedir. Günümüzde kentleşmeyle birlikte insanın duygusal ihtiyaçlarını tatmin etme isteği onu gruplara yönlendirmeyi hızlandırmış bu durum farklı nitelikte çok sayıda grubun teşekkülüne sebep olmuştur. Duygusal ihtiyacın tatmininde rol oynayan grupların en önemlilerinden birisi dinî gruplardır. Dinî gruplar, halka ulaşmak ve müntesip kazanmak için dinî yayınlara özel bir önem vermişlerdir. Bu tür çabalar cemaat anlayışı çizgisinde bazı meal ve tefsir eserlerinin yazılmasına kaynaklık etmiştir.

Son zamanlarda Türkiye'de akademik unvanlara sahip müfessirlerin, tefsire önemli katkılar sunmaya başladığı görülmektedir. Üniversite sayısının artmasına bağlı olarak muhtemelen ileriki zamanlarda bu müfessirlerin sayısında da bir artış olacaktır. Bu durumun tefsirin kalitesinin artmasına vesile olacağını düşünmekteyiz. Aynı zamanda ortaya konan bu ürünler üniversite-halk arasında öteden beri iddia edilen kopukluğu aşmada önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed, *Tefsîru Cüz-i Amme*, Matbaatu Mısır, 1341.
- Abduh, Muhammed-Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Hakîm*, Kâhire 1947.
- Abdurrahîm, Osman Ahmed, *et-Tecdîd fi't-Tefsîr*, el-Matbaatu'l-Asriyye, Kuveyt ts.
- Ahmad, Anis Mevdûdî, *DİA*, cilt. XXIX, İstanbul 1993.
- Ahmed, Aziz, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, Çev. Latif Boyacı, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.
- Ak, Halid Abdurrahmân, *Usûlu't-Tefsîr ve Kavâiduhu*, Dâru'n-Nefâis, Beyrût 1986.
- Akdemir, Salih, "Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme", *İslâmî Araştırmalar*, Cilt: 2, Sayı: 8, Ağustos 1988.
- Albayrak, İsmail, *Klasik Modernizmde Kur'ân'a Yaklaşımlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010.
- Ali, Eşref Hacı Abdurrahman Wan İbrahim W an Ahmed Nurayhan, "Fizilali'l-Kur'ân:Seyyid Kutubun Çağdaş Kur'an Tefsiri", Çev. İsmail Çalışkan, *Eski Yeni*, Sayı 22, Yaz 2011.
- Aydar, Hidayet, "Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur'an Tefsirleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015/1, Cilt: 2, Sayı: 2.
- Baljon, J.M.S., *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, Çev. Şaban Ali Düzgün, Fecr Yayınevi, Ankara 1994.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, İşaret Yayınları, İstanbul 2001.
- Birişik, Abdulhamit, *Hind Altkitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2012.
- Büyükkara, Mehmet Ali, *Çağdaş İslâmî Akımlar*, Klasik, İstanbul 2016.
- Câbirî, Muhammed Âbid, *Çağdaş Arap-İslam Düşüncesinde Yeniden Yapılanma*, Çev. Ali İhsan Pala-Mehmet Şirin Çıkar, Kitâbiyât, Ankara 2001.
- Cevherî, Tantâvî, *el-Cevâhir fi Tefsiri 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*, Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1350.
- Cündioğlu, Dücane, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.

- Çalışkan, İsmail, “Son Dönem Kur’an Yorumcularını Nasıl Okuyalım?”, *Dinî Ve Felsefî Metinler Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama Ve Algılama Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Cilt: 2, İstanbul 2012.
- Çetin, Ensar, *Akademik Dinî Bilgi ve Toplum*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2012.
- Demir, Şehmus, *Kur’ân’ın Yeniden Yorumlanması*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002.
- Esed, Muhammed, *Kur’ân Mesajı*, Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 2002.
- Fazlur Rahman, *İslam*, Çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın, Selçuk Yayınları, Ankara 1996.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Eleyse’s-Subhu Bikarîb*, Tûnus 2006.
- İlahîbahş, Hâdim Huseyn, *el-Kur’âniyyûn*, Mektebetu’s-Sıddîk, Tâif 2000.
- İslamoğlu, Mustafa, “Tefsirlerin Topluma İletilmesinde İletişim Araçlarının Rolü”, *Kur’an’ın Anlaşılmasına Doğru Tefsir ve Toplum*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011.
- İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur’ân*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Jansen, J.J.G., *Kur’ân’a Yaklaşımlar*, Çev. Halilrahman Açar, Fecr Yayınevi, Ankara 1999.
- Kara, İsmail, *Din İle Modernleşme Arasında*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2003.
- Kırca, Celal, *Kur’ân’a Yönelişler*, Marifet Yayınları, İstanbul 2009.
- Mertoğlu, Suvat, *Osmanlıda II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2001.
- Ong, Walter J., *Sözlü ve Yazılı Kültür*, Çev. Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul 2012.
- Özel, Mustafa, *Kur’ân ve Tefsîr Terimleri Sözlüğü*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2006.
- Öztürk, Mustafa, *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Meal ve Tefsirin Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2012.
- Riştânî, Sâmîr Abdurrahmân, *Menhecu’t-Tefsîri’l-Mevdûi li’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-Multaka, Halep 2009.
- Rûmî, Fehd b. Abdurrahmân b. Süleymân, *İtticâhâtu’t-tefsîr fi’l-karni’r-Râbi Aşere’l-Hicrî*, Müessesetu’r-Risâle, Riyâd 1997.
- Rûmî, Fehd b. Abdurrahmân b. Süleymân, *Buhûs fi Usûli’t-Tefsîr ve Menâhicuhu*, Mektebetu’t-Tevbe, Riyâd 1419.

Sebîlürreşâd, (Ed. M. Ertuğrul Düzdağ), Bağcılar Belediyesi, İstanbul 2016; 18 Nisan 1912, 1 Cemâziyelevvel 1330, Perşembe 5 Nisan 1328, Cild: 8 - Aded: 189.

Şarkavî, İffet, *Çağla Yüzleşmede Dini Düşünce*, Çev. Orhan Atalay-Veyssel Güllüce, Ekev Yayınevi, Erzurum 2001.

Şimşek, M. Said, *Günümüz Tefsîr Problemleri*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya ts.

Şimşek, M. Said, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2012.

Toptaş, Mahmut, *Kur'ân-ı Kerm Şifa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, İstanbul 1993.

Wagner, Peter, *Modernliğin Sosyolojisi*, Çev. Mehmet Küçük, Doruk Yayıncılık, Ankara 2003.

Ya'kûb, Tâhir Mahmûd Muhammed, *Esbâbu'l-Hata fî't-Tefsîr*, Dâru İbn Cevzi, Beyrût 1425.

Zehebî, Muhammed Huseyn, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, ts.